

премошћење

Јохан Петер Хебел

КАНИТВЕРСТАН И ЈОШ ДВЕ ПРИЧЕ

НЕОЧЕКИВАНИ ПОНОВНИ СУСРЕТ

Пре добрих педесет и више година, у Фалуну у Шведској, пољуби један млади рудар своју лепу и младу невесту, па јој рече: „Свештеник ће на Свету Луцију благословити нашу љубав. Тога дана постаћемо муж и жена, а потом ћемо свити своје гнездашце.” – „И нека у њему мир и љубав владају”, рече лепа невеста, нежно се осмехујући, „јер ти си ми све, и пре бих у гроб пала него да живим без тебе на овоме свету.” Али, када је уочи Свете Луције фратар у цркви по други пут узвикнуо: „... да ли има неког ко је против тога да ове две особе ступе у брак”, јави се смрт. Јер, када је идућег јутра младић прошао поред куће своје невесте у црном рударском оделу – рудар на себи увек носи мртвачко одело – он је још једанпут покуцао на њен прозор и назвао јој добро јутро, али никада више добро вече. Више се никада није вратио из рудника; она је, пак, ставила на страну његов црни женидбени шал који је тог јутра опшивала црвеним обрубом и стала да оплакује својега драгана, и никада га није заборавила.

У међувремену, у Португалу би порушен град Лисабон у земљотресу, и би седмогодишњи рат, и би владавина цара Франца Првог и прође, и језуитски ред би укинут, и Пољска подељена, и би владавина царице Марије Терезије и прође, и Штруензе би обешен, и Амери-

ка ослобођена, и силе француске и шпанске уједињене покушаху Гиблартар освојити, али им то не пође за руком. У Угарској Турци заточише генерала Штајна у Ветеранској пећини, и би владавина цара Јозефа и прође. Краљ Густав Шведски преоте Финску од Руса, и беше француска револуција и дуги рат, и би владавина цара Леополда Другог и прође. Наполеон беше Пруску заузео, Енглези Копенхаген бомбардоваше, а сељаци сејаху и жњаху. Млинар је млео, ковач ковао, а рудари су силазили у своје подземне радионице да копају за жилама метала. Међутим, 1809. године, некако пред Ивањдан, док су рудари из Фалуна покушавали да на добрих три стотине лаката под земљом прокопају пролаз између две јаме, ископаше они из наслага шута и сумпорне воде леш једнога младића, и тело његово читаво бејаше прожето зеленом галицом, али је тиме остало нетакнуто и неизмењено, тако да су се црте његовог лица добро разазнавале и лако се могла одредити старост његова, као да је умро пре само неколико сати или као да је малочас легао да одрема за време рада. Међутим, када се о њему пронео глас, отац и мајка, пријатељи и познаници били су већ одавно међу мртвима; нико није могао да препозна уснулог младића, нити је пак ко штогод знао о његовој судбини, све док на крају није дошла негдашња невеста онога рудара који је једнога дана отишао у смену и никада се више није вратио. Седа и смежурана, она је на штакама дошла на трг и препознала свог младожењу; и пре од усхићености него од бола, она се баци на вољеног мртваца; и кад се најзад поврати од силне потресености, она рече: „Ово је мој вереник кога сам педесет година оплакивала и кога ми Бог даје да видим још једанпут пре него што умрем. Осам дана пре венчања, он је отишао под земљу и никада се више није вратио.” Када у лику свенуле и изборане старице угледаху некадашњу невесту, а младожења у својој пуној младалачкој лепоти, и када видеху како се и после педесет година у њеним грудима буди пламен младеначке љубави, срца свих присутних тада притисну туга и плач; али он више није могао да отвори уста да јој се насмеши нити очи да је препозна; на крају, пошто бејаше једина која је могла да полагаже право на њега, она нареди да се он однесе у њену собицу, док у црквеној порти не буде уређена гробница за њега. Идућег дана, пошто у црквеној порти би уређена гробница за њега а изнет ван, она му око врата обмота црни шал од свиле са црвеним обрубом и онда га испрати у својим најлепшим хаљинама, као да то бејаше дан њене удаје, а не дан његове сахране. Јер, када су га у црквеној порти положили у гроб, она рече: „Спавај, сад, мирно у хладној постељи женидбеној још само неки дан, и нек ти време не буде дугачко. Мени је остало још само мало и одмах ти долазим, и убрзо ће сванути дан. Што земља једанпут сачува, сачуваће и за други пут”, рече она док је одлазила, осврнувши се још једанпут.

ПРИЧА О НЕОБИЧНИМ ДУХОВИМА

Лане, ујесен, пролазио је један страни госпар кроз Шлинген, лепо и ваљано месташце. Да би одморио свога коња узбрдо је изашао пешце, и успут је једном граничару испричао следећу причу, која му се догодила.

Када је пола године пре тога госпар путовао за Данску, бејаше приспео касно увече у један градић, где је недалеко одатле на једној узвишици стајао диван замак, и он пожелеле да ту преноћи. Гостионичар му рече да за њега нема слободних соба, јер сутра ујутру треба да се изврши смртна пресуда над неким човеком и да су стога три целата већ код њега на преноћишту. Госпар на то одврати: „Онда ја идем у замак. Деспот, или онај коме он већ припада, пустиће ме унутра и за мене ће се већ наћи неки празан кревет.” Гостионичар му на то каза: „У замку има много соба са раскошним креветима и свиленим балдахинима, и сви су намештени, а кључ од њега је код мене. Али, ја вам то не бих саветовао. Има већ четврт године како је милостиви господар отишао на далек пут са својом женом и младим господарем и од тог доба замком бесне зли духови. Чувар замка и послуга више нису могли ту да остану; отада нико ко је једном ушао у замак више не улази у њега.” На то се страни госпар насмеја – јер он бејаше одважан мушкарац који није много држао до духова – и каза на то: „Ипак ћу да покушам.” Свем одговарању упркос, гостионичар је на крају ипак морао да попусти и да му преда кључ; и након што је понео све што је неопходно за посету духовима, госпар оде са слугом у замак. У замку није свлачио одећу, није хтео ни да спава, већ стаде да гледа шта ће се десити. Напослетку стави два упаљена фењера на сто, поред њих положи пар напуњених пиштоља, а како би убио време, узе *Рајнландској кућној пријатеља*, који је у повезу од златног папира висио о црвеној, свиленој траци испод рама од огледала и стаде да разгледа лепе слике. Дуго времена се ништа није могло приметити. Међутим, када се на сату на црквеном торњу примаче поноћ и звоно изби дванаест, над замак се навуче олујни облак и велике кишне капи ударише о прозоре; тада неко покуца снажно три пута на врата и једна страшна приказа, црних разроких очију, са носом дугим пола аршина, искежених зуба и јареће брадице, длакава по читавом телу, ступи у одају и прозбори страшним гласом: „Ја сам велики господар Мефистофелес. Добродошли у моју палату! Да ли сте се опростили од жене и детета? .” Страног госпара прође ледена језа од главе до пете, а сиротог слугу и да не спомињемо. Али, када Мефистофелес поче да му се примиче правећи страшне гримасе и джужући високо колена као да хода по ватри, сироти госпар помисли: у име Бога, сад или никад, те устаде одважно, упери пиштоље

у чудовиште и рече: „Стој или пуцам! .” Такав потез неће заплашити сваку утвару, јер чак и да човек хоће да припуца, пиштољ тада или не опали, или се кугла врати назад и погоди не духа, већ стрелца. Међутим, Мефистофелес претећи подиже кажипрст увис, окрете се и пође полако назад, ходајући притом исто онако као што је и дошао. А странац кад виде да ова сотона има респекта пред барутом, помисли: „Сада више нема опасности”, и узевши фењер у другу руку, пође полако за утваром, која је исто тако полако ишла низ један ходник, а слуга се даде у бег ка цркви колико га ноге носе, па трком у село, мислећи притом: „Боље је преноћити са целатима него са духовима.” – Међутим, у ходнику дух наједном нестаде пред очима свог храброг прогонитеља као да је у земљу пропао. Али, када је госпар хтео да начини још пар корака даље како би видео куда је онај отишао, одједаред се под његовим ногама проломи земља, и он пропаде у руну, из које се подигоше пламени језици. Изгледало му је као да је отишао на онај свет. Али, пошто бејаше падао неких десет стопа дубоко, одједном се нађе у некој подземној одаји на гомили сена. Око ватре је стајало шест необичних другара, и Мефистофелес међу њима. Унаоколо стајаху свакојаке необичне справе и два стола крцата светлוצавим талирима, све један лепши од другог. Тек тада странац схвати где је доспео. Јер, то је била тајна дружина ковача лажног новца, који сви бејаху људи од крви и меса. Користећи одсуство деспота, они су у његовом замку тајно ковали новац, и по свој прилици су их унутра пустили његови властити људи, који су о кући знали све; и како би могли неометано и на миру да обављају свој тајни посао, почели су да опонашају духове, и ко би год ушао у кућу био је толико престрављен да се други пут више није враћао. Али, смели путник је тек сада имао разлога да се покаје због тога што није обратио више пажње на упозорења сеоског гостионичара. Јер, они га гурнуше кроз уску руну у неку мрачну просторију, и по речима: „Најбоље би било да га убијемо и да га негде закопамо” могао је лако да схвати да му се суди по кратком поступку. Али, неко рече: „Хајде да прво чујемо ко је и одакле је, и за кога се издаје.” А када су чули да је он један отмени господин и да путује краљу у Копенхаген, они се погледаше разрогачених очију, па пошто га поново одведоше у ону мрачну одају, они рекоше овако: „Ствар стоји рђаво. Јер, ако се он не буде појавио, а преко гостионичара се прочује да је отишао у замак и више није изишао, онда ће преко ноћи доћи хусари по нас, а конопља је ове године добро родила, па конопац за вешала не кошта много.” Стога они затворенику обећају извињење, ако им се он закуне да неће ништа одати, запретивши му уз то да ће у Копенхагену добро обратити пажњу на њега; такође, он им под заклетвом мора казати где живи. Он рече: „Код крчме *Дивљакова лева рука* у великој кући са зеленим прозорима.” Након тога наздравеше бургундцем у његово здравље, а

потом је он све до јутра гледао док су они ковали талире. А када је кроз подрумске рупице угледао прве зраке дана и чуо на улици пуцање бичева, и када је чуо да кравари прођоше, он узме да се опрашта од својих ноћних другара, и захваливши се на гостопримству оде добро расположен поново у гостионицу, заборављајући притом да је у замку оставио свој сат и лулу за дуван и пиштоље. Гостионичар рече: „Хвала Богу да вас поново видим, читаве ноћи нисам могао ока да склопим. Како сте прошли?” Али путник помисли: заклетва је заклетва, а ко жели да је се држи, он не треба да злоупотребљава име Божје кад спасава голи живот. Стога не рече ништа, већ, пошто сада зазвони звонце и сироти грешник би изведен на губилиште, он настави даље својим путем. У Копенхагену је ћутао као заливен и више није ни мислио на то. Међутим, после неколико недеља стиже му поштом један пакетић, а унутра беху пар нових сребром окованих пиштоља велике вредности, нови златан сат обложен скупоценим дијамантима, једна турска лула за дуван са златним ланцем и свилена дуванкеса извезена златним нитима, и једно писамце. У писамцету је стајало: „Ово Вам шаљемо као накнаду за страх који сте преживели код нас и као знак захвалности за Ваше ћутање. Ми смо наш посао завршили и Ви сада више не морате да ћутите.” И зато је госпар сада све ово могао да исприча граничару. Када је у Хертингену откуцало подне, он је тај сат извадио из цепа да провери да ли часовник у Хертингену показује тачно време. Касније му је неки француски генерал у Шторкену код Базела за њега нудио 75 златних дублона. Али он није хтео да га прода.

КАНИТВЕРСТАН

Ако пожелите, свуда вам се може пружити прилика – и у Емендингену и у Гунделфингену исто тако добро као и у Амстердаму – да се предате размишљањима о несталности свих овоземаљских ствари, и да на крају опет budete задовољни својом судбином, чак и тада када вам печене шеве не улећу саме у уста. Међутим, необичном странпутицом дошао је један немачки калфа у Амстердаму преко заблуде до истине и њене спознаје. Јер, дошавши у тај велики и богати трговачки град препун раскошних кућа, пословних људи и бродова што се љуљају на таласима мора, њему одмах западе за око једна велика и лепа кућа, какве нигде није видео на читавом свом путовању од Тутлингена до Амстердама. Дуго је са дивљењем посматрао то скупоцено здање, шест димњака на крову, лепе первазе и високе прозоре, веће него врата на очевој кући у завичају. На крају, више није могао да се уздржи и да не ушта једног пролазника. „Добри пријатељу”, обрати му се он, „да ли бисте ми могли рећи како се зове господин, коме припада

ова дивна кућа са прозорима пуним лала, нарциса и шебоја?” – Међутим, човек, који је по свој прилици имао паметнија посла и као на зло немачки језик разумео исто колико и наш путник холандски, тј. ништа, рече му кратко, обрецнувши се притом: „Канитверстан”, и одјурри даље. Ово је била холандска реч, или две кад се боље погледа, и гласила је отприлике овако: „Не разумем.” Али, добри странац је помислио да је то име човека за кога се распитивао. Мора да је богат човек, тај господин Канитверстан, помисли он и продужи даље. Идући тако даље из улице у улицу, стигао је коначно до залива, који се тамо зове: *Xey Eij*, или Ипсион. Онамо беху укотвљени једни поред других бродови и стајаху катарке, и он у почетку није знао како ће са своја два ока успети да се нагледа свих тих чудеса, све док на крају његову пажњу није привукао један велики брод, који недавно бејаше приспео из Источне Индије и управо је сада био истоваран. На обали су већ стајали читави низови сандука и бала наслаганих једни поред других и једни на другима. Али, из њега су и даље искотрљавали буриће пуне шећера и кафе, и пиринча и бибера, и мишјег измета, да простите, помешаног са њима. Пошто се наш путник бејаше добро нагледао, он упита на крају једнога, који је на рамену управо износио сандук, за име тог срећника коме море доноси на обалу сву ту робу. Одговор буде: „Канитверстан.” На то он помисли: хаха, сад је све јасно? И није никакво чудо: лако је оном да подиже куће по свету и да ставља лале у позлаћеним саксијама на прозоре ко морем довлачи богатства на обалу. Наш путник се окрете и пође назад, препустивши се притом тужним размишљањима о себи самоме, и колико је он сиромашан човек међу толиким богаташима на свету. Али, баш када је помислио: да ми је да само једанпут будем успешан као овај господин Канитверстан, он зађе за угао и угледа велику погребну поворку. Четири коња завијена у црнину вукла су полако и тужно мртвачку кочију такође завијену у црнину као да знају да возе покојника до његовог последњег коначишта. Иза њих је у паровима ишла дугачка поворка покојникових пријатеља и познаника, сви завијени у црне мантиле и неми. У даљини је звонило једно усамљено звонце. Нашег странца тада обузе осећање саучешћа, којем не може да избегне нико ко је једном видео мртвог човека, и он застаде погружено са шеширом у рукама, све док и последњи није прошао. А затим се запути ка последњем у тој поворци, који је управо на миру рачунао колико би могао да заради на свом памуку кад би цена центе скочила за десет гулдена, повуче га лагано за мантил и замоли добронамерно за извињење. „Мора да вам је био добар пријатељ”, рече он, „тај за ким звоно звони, па идете тако замишљени и тужни.” Одговор опет буде: „Канитверстан!” На то нашем добром Тутлингенцу навреше пар великих суза на очи, и одједном му око срца у исти мах би и лако и тешко. „Сироти Канитверстане”, по-

вика он, „шта сад имаш од свег твог богатства? Оно што ћу и ја једнога дана добити од мог сиромаштва: једну мртвачку кошуљу и покров, а од свег твог лепог цвећа можда један рузмарин на ледене груди или рутву.” Идући са тим мислима за њима – као да и он ту припада – отпрати он покојника све до гроба; гледао је како тобожњег господина Канитверстана спуштају у његово последње коначиште, и био је дирнут опелом на холандском, од чега ни реч није разумео, више него од многих на немачком на која никад није обраћао пажњу.

На крају се спокојан упутио са осталима назад; у неком преноћишту, где су знали немачки, поједе с апетитом један комад лимбуршког сира, а када би му касније покадкад опет дошло тешко око срца што је тако много људи на свету богато а он тако сиромашан, он би само помислио на господина Канитверстана у Амстердаму, на његову велику кућу, на његов богати брод и његов тесни гроб.

ЈОХАН ПЕТЕР ХЕБЕЛ (1760–1826), песник, евангелистички теолог и састављач *Рајнског домаћег пријатеља*, алманаха, који су у време романтизма били веома популарни (пандан би могла бити Вукова *Даница*). Стекао је славу објављујући календарске приче за које је тврдио да је само њихов приређивач. Бирајући анегдоте из Наполеонових ратова, обичног живота или живота краљева, Хебел је ванредном приповедачком техником и даром достигао врхунац у писању кратке приче, инспиришући Бертолда Брехта да стотинак година касније напише своје *Календарске приче*. За ову кратку књижевноисториску опаску није без значаја и чињеница да је објавио песме на алеманском, уздижући тако књижевност на овом дијалекту изнад регионалног нивоа.

Превео с немачког ДРАГАН ПАНОВИЋ